

“TOSHKENT IRRIGATSIYA VA QISHLOQ XO‘JALIGINI MEXANIZATSIYALASH MUHANDISLARI INSTITUTI” MILLIY TADQIQOT UNIVERSITETI

Fan nomi

**Elektr energiyasini ishlab
chiqarish**

**1-
Mavzu** | **Elektr energiyasini o‘lchov
birliklari va umumiy
tushunchalar**

Mamadiyev Xumoyun Norqul O‘g‘li

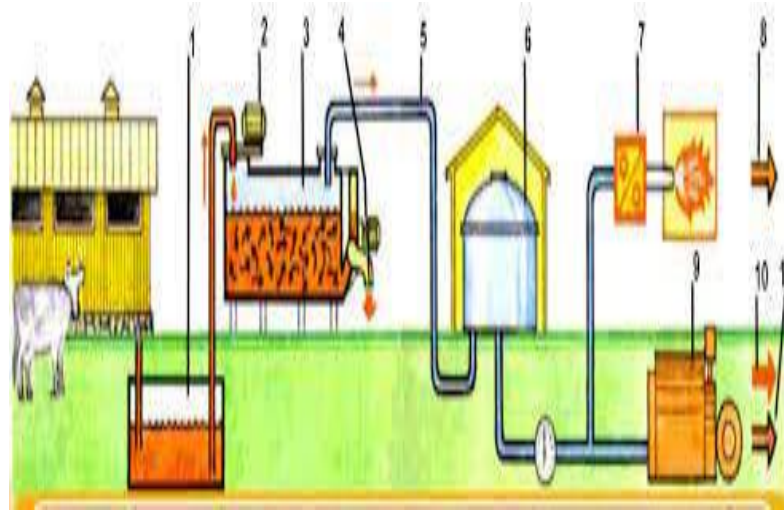

Elektr ta‘minoti va qayta
tiklanuvchan energiya manbalari
kafedrasi assistenti

Reja:

1. Kirish. Asosiy tushunchalar.
2. Om qonuni
3. Kirxgofning qonunlari.
4. Joul–Lens qonuni.

	O'lchov kattalik	Birligi	Formulada belgilanishi
1.	Tok kuchi	Amper (A)	I
2.	Kuchlanish	Volt (V)	V
3.	Qarshili	Om (Om)	R
4.	Aktiv quvvat	Vatt (Vt)	P
5.	Reaktiv quvvat	Var (Var)	Q
6.	To'la quvvat	VoltAmper (VA)	S
7.	Zaryad	Kulon (C)	q
8.	Energiya	kiloVatt*soat	W

- **Tok kuchi** - o`tkazgichning ko`ndalang kesim yuzidan vaqt birligi ichida o`tgan elektr zaryadiga miqdor jihatdan teng bo`lgan fizik kattalikka aytiladi,

$$\bullet I = \frac{q}{t}$$

- bunda, q – o`tkazgichdan  $t$  vaqtda o`tgan zaryad miqdori.

- Tok kuchining zichligi – o`tkazgichning bir birlik ko`ndalang kesimdan o`tuvchi tok kuchiga miqdor jihatdan teng bo`ladigan fizik kattalikdir:

$$\bullet j = \frac{l}{S} = 1 \frac{A}{s}$$

- **Elektr toki** - zaryadlangan zarralarning tartibli harakatiga elektr toki deb aytiladi.

Om qonuni

a) Zanjirning bir qismi uchun Om qonuni. Zanjirdan o'tayotgan tokning kuchi uning uchlaridagi kuchlanishga to'g'ri, qarshiligiga teskari proporsionaldir, ya'ni:

$$I=U/R, R=U/I, U=IR.$$

Bunda $U=(\varphi_1 - \varphi_2)$ – o'tkazgich uchidagi potentsiallar ayirmasi yoki kuchlanish, R – o'tkazgichning qarshiligi.

b) Butun zanjir uchun Om qonuni. Zanjirdan o'tayotgan tokning kuchi I manbaning EYUK ga to'g'ri proporsional bo'lib, zanjirning umumiy qarshiligiga teskari proporsionaldir:

$$I=\varepsilon/(R+r)$$

bunda r – manbaning ichki qarshiligi, R – esa tashqi qarshiligi.

Agar zanjirning biror qismida EYuK manbai bo'lmasa u holda undagi tok bilan kuchlanish orasidagi bog'liqlik quyidagicha aniqlanadi:

$$U_{ab}=RI \quad \text{yoki} \quad I=U_{ab}/R=(\varphi_a+\varphi_b)/R$$

Kirxgofning 1-qonuni zanjirning tugunlariga tegishli bo'lib, unga ko'ra zanjirning istalgan tugunida toklarning algebraik yig'indisi nolga teng bo'ladi, ya'ni:

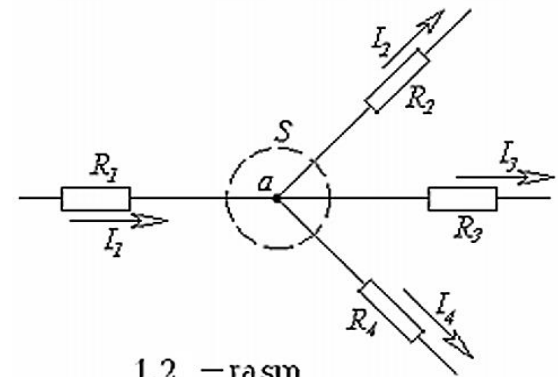
$$\sum_k^m I_i = 0$$

Kirxgofning 1-qonuniga asosan:

$$I_1 - I_2 - I_3 - I_4 = 0 \quad \text{yoki} \quad I_1 = I_2 + I_3 + I_4$$

Kirxgof 1-qonunining fizik ma'nosi: elektr zanjirining tugunida zaryadlarning harakati uzluksizdir va unda zaryadlar to'planib qolmaydi.

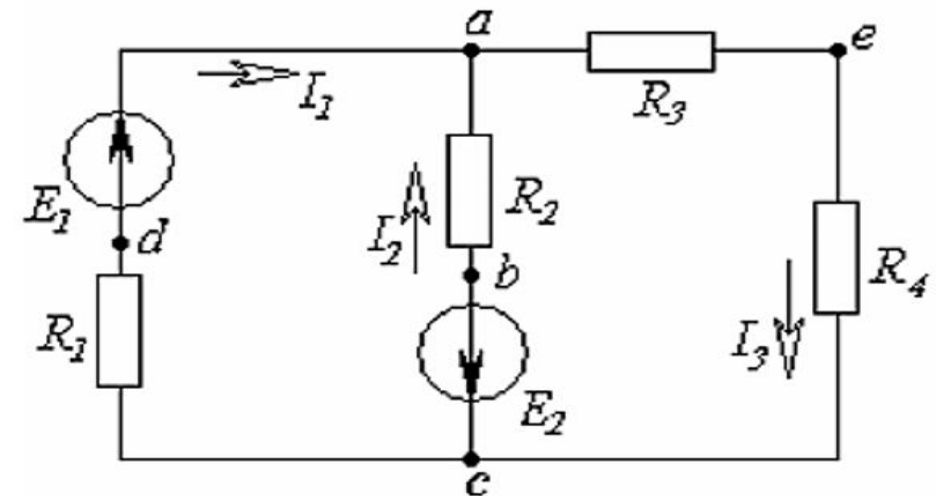
$$\sum_k^m I_i = \sum_{j=1}^q I_j$$

- **Kirxgofning 2-qonuni** zanjirning berk konturlariga tegishli bo'lib, unga ko'ra elektr zanjirining istalgan berk konturida kuchlanishlar tushuvining algebraik yig'indisi shu konturdagi EYuKlarning algebraik yig'indisiga teng, ya'ni:
- $\sum_{k=1}^n I_k R_k = \sum_{i=1}^m E_i$
- Agar konturni aylanib chiqish yo'nalishi bilan tok yoki EYuK yo'nalishi bir xil bo'lsa, u holda yig'indiga tegishli tashkil etuvchilar "*musbat*" ishora bilan, aks holda esa "*manfiy*" ishora bilan kiradi.

$$\sum_{k=1}^n U_k = 0$$

- 1.3- rasmdagi *abcd* kontur uchun
- $U_{ab} + U_{bc} + U_{cd} + U_{da} = 0$
- Yoki $R_1 I_1 + R_2 I_2 = E_1 + E_2$
- Kirxgof qo-nunlarini chiziqli va nochiziqli elektr zanjirlarni hisoblash uchun qo'llash mumkin.

1.3-rasm

Joul–Lens qonuni:

Zanjirning bir qismidan tok o‘tganda ajralib chiqqan issiqlik miqdori Q tok kuchining kvadrati (I^2), zanjirning qarshiligi (R) va tokning o‘tish vaqti (t) ning ko‘paytmasiga teng:

$$Q = I^2 R t$$

Bu formulaning chap tomoni asosan tok bajargan foydali ishga teng bo‘lgani uchun, Joul–Lens qonunini o‘zaro ekvivalent bo‘lgan quyidagi formulalar ko‘rinishida yozish mumkin:

$$Q = A_f = I^2 R t = I U t = \frac{U^2}{R} t$$

Quvvat

Vaqt ichida bajarilgan ish quvvat deyiladi. Aslida quvvat energiyani o'zgarish tezligini bildiradi.

$$P=W/t$$

Quvvatning o'lchovi Vatt (Vt) bo'lib, u bir sekundda bajarilgan bir Joul ishga teng:

$$1\text{Vt}=1\text{J}/1\text{s};$$

$$1\text{kVt}=10^3\text{Vt}$$